

חשיפת המידע הרפואי לחולה – בכל מחיר?

בשבת חול המועד סוכות, על פי מנהג האשכנזים, קוראים את מגילת קהלת. בין עושר דברי החכמה שהצפין שלמה המלך במגילה זו, ישנו פסוק מפורסם:

כִּי בָרַב חֶכְמָה, רָב-כְּעֵס; וְיֹסִיף דַּעַת, יוֹסִיף מְכָאוֹב. (קהלת א, יח)

ואכן – ידע הוא לא רק כוח, לפעמים הוא גם מקור לדאגה ולמכאוב לב. האבן עזרא מפרש כך את הפסוק:

"כי המשכיל המכיר דברי העולם ברוב חכמתו, תמיד יהיה לו כעס ומכאוב, ולא ישמח בבנים - בעבור דעתו שאחריתם למות בחייו או אחריו; ולא בעושר - כעוף יעופף, וגם לא יועיל ויושיע ביום האיד; ויום המות נתון בין שתי עיניו".

המשכיל הוא אדם מודאג, מפני שהוא יודע כמה פגעים, אסונות ומחלות ישנן בעולם ועד כמה האדם שברירי. על אחת כמה וכמה אדם שחולה במחלה קשה, או שיש חשש כזה לגביו. כמה מכאוב עלול להיגרם לו כתוצאה מידע רב?

ואכן, זו אחת משאלות המפתח של האתיקה הרפואית. האם רשאי, או אפילו חייב, הרופא לגלות לחולה בכלל, וחולה אנוש בפרט, מה מצבו הרפואי? האם במחלה שרוב החולים בה סופם למיתה מותר לגלות לחולה? ואם כן באיזה שלב של המחלה, ובאיזה נוסח להודיע לו על מצבו?

על מנת להבין טוב יותר את הנושא ננסה למפות את השיקולים בעד ונגד. מצד אחד, ישנו הערך הבסיסי של אמירת אמת והתרחקות משקר. כמו כן, קיימת דעה רווחת, שמוצאת ביטוי משמעותי בחוקי זכויות החולה, לפיה "זכות החולה לדעת", מבלי לשקול כל שיקול נוסף. הסתרת מידע מהחולה תגרום לרופא גם טרחה כיצד לתמרן את החולה לבדיקות וטיפולים ללא שיבין את מצבו. מצד החולה, ידיעת מצבו חיונית בכדי שיוכל לקבל החלטות שונות, כמו התייעצות עם רופאים אחרים. ניתן לחשוב גם על חולה שידעת מצבו תמריץ אותו לגייס את כל כוחותיו הפיזיים והנפשיים בכדי להתגבר על מחלתו. במצב של חולה טרמינלי, אמירת האמת חיונית בכדי שהחולה יספיק להתפלל על מצבו, לעשות חשבון נפש, תשובה, לומר וידוי, וכן לערוך צוואה מסודרת. ישנם חולים טרמינליים שהמתח הנובע מחוסר הידיעה קשה להם

ודווקא ידיעת האמת עשויה להרגיע אותם ולאפשר להם לתכנן את סוף חייהם במנוחת הנפש.

מצד שני, בקשת החולה לדעת את מצבו איננה משקפת תמיד את דעתו ורצונו, ועלולה לגרום לדיכאון ייאוש וחוסר רצון לחיות. על חשש זה נאמר בגמ' (נדרים מ' ע"א) שאין לבקר את החולה בשלוש השעות האחרונות של היום, שאז חולשתו גדולה. ומפרשים שם הראשונים: "שיסבור שהוא כבר מסוכן שאין התפילה מועילה לו" (-רא"ש). רואים משם את חשיבות אי ייאושו של המבקר את החולה, וקל וחומר לחולה עצמו. החולה עלול גם לפתח חשדנות שהצוות הרפואי ינטוש אותו לאור מצבו הקשה, חוסר אמון זה עלול להזיק לכל מהלך הטיפול בו.

גם במצבים שאינם כל כך קריטיים, גילוי מידע רפואי מלא ומפורט לפעמים הוא חסר תועלת ועלול להדאיג לחינם את המטופל. אם רופא יסבר את אוזנו של חולה טרום ניתוח על כל הסיבוכים האפשריים שתועדו אי פעם בספרות, הוא יעלה אצלו בוודאות את רמת החרדה, שלא תתרום למצבו הרפואי. חולה שמופנה לסדרת בדיקות בכדי לאשש או לשלול סרטן (ל"ע), האם על הרופא לספר לו בפרוטרוט על כל החשדות שיש לו, או לשלוח אותו להיבדק בתמימות ובכך לספק לו מספר שבועות של רוגע ושקט נפשי?

על פי חוק זכויות החולה הישראלי (תשנ"ו, סעיף 13), "לא יינתן טיפול רפואי למטופל אלא אם כן נתן לכך המטופל הסכמה מדעת.. לשם קבלת הסכמה מדעת, ימסור המטופל למטופל מידע רפואי הדרוש לו, באורח סביר, כדי לאפשר לו להחליט אם להסכים לטיפול המוצע; לעניין זה, "מידע רפואי", לרבות – (1) האבחנה (הדיאגנוזה) והסכות (הפרוגנוזה) של מצבו הרפואי של המטופל; (2) תיאור המהות, ההליך, המטרה, התועלת הצפויה והסיכויים של הטיפול המוצע; (3) הסיכונים הכלולים בטיפול המוצע, לרבות תופעות לוואי, כאב ואי נוחות; (4) סיכונים וסיכויים של טיפולים רפואיים חלופיים או של היעדר טיפול רפואי; (5) עובדת היות הטיפול בעל אופי חדשני. המטפל ימסור למטופל את המידע הרפואי, בשלב מוקדם ככל האפשר, ובאופן שיאפשר למטופל מידה מרבית של הבנת המידע לשם קבלת החלטה בדרך של בחירה מרצון ואי-תלות. על אף (האמור), רשאי המטפל להימנע ממסירת מידע רפואי מסוים למטופל, הנוגע למצבו הרפואי, אם אישרה ועדת אתיקה כי מסירתו עלולה לגרום נזק חמור לבריאותו הגופנית או הנפשית של המטופל".

כפי שציינו מספר רופאים עמם שוחחנו, לפרט לחולה את כלל הסיכונים וההשלכות הצפויות זהו ענין מאד לא פרקטי בראש ובראשונה, עוד לפני הנזק האפשרי

שתיארנו. פסק דין של בית המשפט בחיפה שם את הגבול עד לסיכון של 1 ל-3000; גם זה יכול להיות לפעמים יותר מידי. **הפסיכיאטר ד"ר יעקב פרידמן**, תיאר מחקר שבו ניתנה לקבוצת חקר תרופת פלסבו, ונאמר להם כי היא עלולה לגרום לתופעות לוואי מסוימות. שיעור נכבד מהנבדקים חשו את תופעות הלוואי הללו בעקבות השימוש בתרופה. גם בלי קשר למחקר זה, הוא אומר כי זו דעה מוצקה ורווחת ברפואת הנפש, שחששות, דאגות ומצב רוח שלילי בעקבות נתונים רפואיים שליליים הם בגדר "נבואה המגשימה את עצמה", ומכבידים על החולה ועל המסוגלות המנטלית שלו להתמודד עם המחלה היטב. להלן נראה מדברי כמה רופאים אחרים, שלעיתים, דווקא חוסר הידע הוא בעוכריו של המטופל, והדבר תלוי בסיטואציה.

כעת נפתח את הדיון ההלכתי.

מקורות בתנ"ך לאמירת האמת לחולה

מספר מקורות מהתנ"ך ומההלכה מהווים יסוד לדיון הפוסקים בשאלה אם לומר לחולה את האמת על מצבו או להעלימה ממנו. שני גישות בנידון זה אנו מוצאים בשני מעשים המובאים בספר מלכים:

מעשה אלישע ובן הדד: במלכים ב' (פרק ח' פסוקים ז' – י') נאמר: "ויבא אלישע דמשק, ובן הדד מלך ארם חולה, ויוגד לו לאמר בא איש האלוקים עד הנה. ויאמר המלך אל חזהאל, קח בידך מנחה ולך לקראת איש האלוקים. ודרשת את ה' מאתו לאמר, האחיה מחולי זה... ויאמר בנך בן הדד מלך ארם שלחני אליך לאמור האחיה מחולי זה, ויאמר אליו אלישע, לך אמור לא (כן הוא הכתיב אבל הקרי הוא "לוי") חיה תחיה, והראני ה' כי מות ימות".

מספר פירושים נאמרו על מעשה זה, ועל פיהם יש שלמדו כיצד לנהוג בשאלת גילוי האמת לחולה. לפי הכתיב לכאורה יש לומר לחולה את האמת (אלישע אמר: לא חיה תחיה, כפי שהראהו ה'), ולפי הקרי יש לשקר לחולה (אלישע אמר: חיה תחיה, והי' הראהו שימות), וכן מתבאר מפירוש המצודות דוד (וכ"ה בחמת אנך שם) שם לפי הקרי בפסוק: "רוצה לומר, לנחמו אמור לו שיחיה אבל האמת הוא אשר הראני ה' בנבואה כי מות ימות". וכן בספר חסידים ביאר (קנ"ד) שלפי הכתיב אמר אלישע לאחרים שלא יחיה, שלא יאמרו הנביא שיקר דבר, אבל לבן הדד עצמו שיקר ואמר שיחיה כפי העולה מן הקרי. אולם ברלב"ג פירש שם: "שכבר הראהו השם יתברך כי מות ימות אך כדי שלא יאמרו כי מהפחד מת אמר לו חיה תחיה וזה דבר ראוי לנביאים כי בזה יתאמת יותר אמתות נבואתם". לדבריו גם לפי הקרי אין ראייה שמותר לשקר לחולה, כי שם שיקר בכדי שידעו שמת מחוליו ולא מפחד המחלה.

מעשה ישעיה וחזקיה : כשהנביא ישעיה מבשר לחזקיהו המלך על תוצאות מחלתו, אין שום ניסיון להמתיק לו את הבשורה הקשה, כמסופר במלכים ב' (פרק כ' פסוק א'): "בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו, כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה. ויסב את פניו (-חזקיהו) ויתפלל אל ה' "

ואמרו חז"ל (קהלת רבה, ה' ד'): "אמר לו חזקיה לישעיה: ישעיה, בנוהג שבעולם, אדם שהולך לבקר את החולה, אומר לו: מן השמים ירחמו עליך, והרופא הולך אצלו ואומר לו מילתא פלוני אכול, ופלוני לא תאכל, הדין תשתה והדין לא תשתה, ואפילו שיראה אותו נוטה למות, אינו אומר לו צו לביתך, שלא ייחלש דעתו".

לכאורה כאן הנביא ישעיה נוקט בגישה לגלות לחולה את מצבו, ולא כמו הנביא אלישע שנוקט בגישה של עידוד והרגעה והסתרת המצב מהחולה (ואולי עיקר הגישה היא לא לגלות לחולה, ובאמת על גישתו של ישעיה יש ללמוד מהמדרש הנ"ל תוכחה לישעיה על שאמר למלך "צו לביתך כי מת אתה").

ניתן ליישב סתירה מדומה זו ע"פ הסיטואציות השונות: מצבו של בן הדד היה אנוש, כי הרי הוא שלח לאלישע שאלה מיואשת "האחיה מחלי זה". אלישע לא מספר לו את האמת, כי הידיעה רק תשבור את ליבו ללא שום תועלת. לעומת זאת המלך חזקיהו פונה בתפילה אל ה' ומתמודד עם הבשורה באופן חיובי, ותפילתו אכן העבירה את רוע הגזירה והוא חי חמש עשרה שנים נוספות (שם ה' - ו'). הבדלי הגישה בין הנביאים נובעת, אם כן, מהערכתם השונה של שני המטופלים, לגבי חולה שגלוי מצבו יעורר אותו לתשובה ותפילה, ולא ייחלש דעתו, אפשר ואף רצוי לגלות את מצבו. אך לחולה שחזקה עליו שתיחלש דעתו, אין לגלות לו שמא יזיק הדבר למצבו הרפואי. מכאן יש ללמוד שצריך להעריך את יכולתו של החולה להתמודד עם המצב ולשקול באיזה מידה לשתפו במידע רגיש זה.

בין הפוסקים החוקרים והרופאים שדנו בשאלת גילוי מידע אמת לחולה מצינו דעות אחדות:

התנגדות לכל גילוי לחולה

הפוסקים האוסרים הביאו לכך כמה סיבות. סיבה אחת לאסור גילוי לחולה מקורה נמצא ממסכת הוריות (י"ב ע"א): "האי מאן דבעי למיפק לאורחא ובעי למידע אי חזר ואתי לביתא אי לא [היוצא לדרך ורוצה לדעת האם יחזור בשלום], ניקום בביתא

דהברא [יעמוד בבית מעט חשוך, שהצל ניכר בו] אי חזי בבואה דבבואה ל[אם יראה מלבד צילו גם צל נוסף, חלש יותר], ידע דהדר ואתא לביתא ידע שאכן יחזור לביתו בשלום], ולא מילתא היא דילמא חלשא דעתי ומתרע מזליה [ואין לעשות כן, כי אם לא יראה את צל צילו, ידאג ומחמת כן אכן לא ישוב] מפרש רש"י (ד"ה ולא מילתא), שלפעמים למרות שאינו רואה את צל צילו יחזור לשלום, אך מתוך חלישות דעתו ירע מזלו באמת, ולא ישוב.

ומכח זה פסק בשו"ת בצל החכמה (שו"ת ח"ב סימן נ"ה) אודות חולה הסובל ייסורים מחולי הסרטן ואינו יודע מכך אם יש להודיע לו על מצבו: "כן הוא גם בנדון דידן, דזימנא דטעי רופאי ולא הוי סרטן, והוי סלקא ליה רפואה, ואם יאמרו לו שהוא סובל ממחלת סרטן, והוא יודע כמפורסם שאין למחלה זו תעלה [=רפואה], חלשא דעתי ומתרע מזליה".

הרב יצחק זילברשטיין (עמק הלכה-אסיא, תשמ"ו, עמ' 163) דחה ראייה זו, שהגמי שם דנה באדם בריא שבפתאומיות יודע לו על מותו, ירע מזלו, אולם כאן שהחולה עצמו מסתפק בדבר מחלתו, קיימת דעה בין הרופאים שהספק גרוע מן הודאי ולא שייך בזה הרעת מזלו.

בשו"ת בצל החכמה סייג פסק זה וכתב: "ועיין רבינו בחיי (פ' עקב י"א, י"ג) שכי וז"ל, וצריך אתה לדעת כי כח התפלה גדול אפילו לשנות הטבע ולהנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר כו' ע"ש. וכיון שגם במחלה שעפ"י דרך הטבע אין לה תעלה, תוכל להועיל תפלה, יש למנוע מן החולה ידיעה כזו שתוכל לגרום שיחשוב כי כבר אין תפלה מועלת לו ויתיאש עצמו מן הרחמים. אבל אם יעלימו ממנו ידיעה זו והוא יצפה לישועה ולרפואה, אז כיון שייסוריו האיומים מספיקים להכניע את יצרו, בודאי יתפלל מתוך עומק הלב לבקש רחמים על עצמו ממי שרפואת כל בשר בידו, ואולי תועיל תפלתו לשנות הטבע וכמש"כ ברבינו בחיי הנ"ל.

מובן מזה, כי בכגון דא, לא נכון כלל להטעות את החולה להגיד לו, שאין מחלתו אנושה וכי בעוד זמן קצר יחלים ויתרפא, ועוד דברים כאלה שרגילים לדבר על לב החולה להרגיעו ולהניח את דעתו. כי מאחר ובאמת אין למחלה זו תעלה בדרך הטבע, מי יודע אם יזכה להנצל, על כן אם כי יש להעלים מן החולה הידיעה שאין למחלתו תעלה בדרך הטבע אין להטעותו במה שיודע שמחלתו רצינית, שע"כ יתאמץ יותר בתפלתו, יעשה את חשבון עולמו ויחשב עם קונוהו מקירות הלב. ואז גם אם לא יזכה ח"ו להחלים ולהתרפאות ימות זכאי ואל ימות חייב ח"ו".

הגר"מ פיינשטיין פסק (אג"מ חו"ב ח"ב ע"ג) לאסור מסברא שמא תיטרף דעתו: "יש לחוש שיקרב מיתתו ויטרף דעתו שאסור בכל אופן, ומחמת שיותר מצוי שאינו יודע

מצבו דהא זהירין מלגלות לו, וגם אסור לגלות לו". (וראה מאמרו של הרב י. שפרן, חובי אסיא, מב-מג תשמ"ז, עמ' 16-23, שלדעתו מדבר הגר"מ פיינשטיין רק במצב שהרופא אומר האמת המרה וחדל לטפל בחולה, אבל אם ממשיכים לטפל בו כראוי, שמא לא בכך דבר הגר"מ פיינשטיין).

יש שכתבו (הרב יברוב קובץ הלכה ורפואה – תשמ"ג, עמ' שט"ז) לאסור הודעה רעה לחולה מטעם "ומוציא דבה הוא כסיל" (משלי י, יח), אכן כשיש צורך להודיע לחולה על מחלתו, אין משום ומוציא דבה'.

ומצינו איסור זה בדין שמועה רחוקה באבל, כמובא בשולחן ערוך (יו"ד סימן ת"ב י"ב): "מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו, ועל זה נאמר מוציא דבה הוא כסיל, ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה, כיון שאינו יודע. מיהו אם שואל עליו, אין לו לשקר ולומר חי הוא, שנאמר מדבר שקר תרחק".

מקור הלכה זו הוא בגמ' בפסחים (דף ג' ע"ב): "רב כהנא חלש [=חלה], שדרוה רבן לרבי יהושע בריה דרב אידי, אמרו ליה זיל בדוק מאי דיניה [=שלחו חכמים את ר' יהושע לברר את מצבו]. אתא, אשכחיה דנח נפשיה [=כשהגיע, גילה שנפטר רב כהנא]. קרעיה ללבושיה, ואהדריה לקרעיה לאחוריה, ובכי ואתי [=קרע את לבושו, והסתיר את הקריעה, כדי שלא ייודע הדבר בפתאומיות לחכמים, וכך יצא אליהם בבכיה]. אמרו ליה: נח נפשיה? [האם נפטר רב כהנא?], אמר להו: אנא לא קאמינא [אני לא אמרתי כן, כמו שנאמר: ומוציא דבה הוא כסיל".

הגר"י זילברשטיין (שם) מסכם את הנידון, שבדרך כלל עדיפה השתיקה והעלמת האמת אם יש חשש שגילוי המידע יזיק לחולה, אלא אם כן אנו יודעים בוודאות שהדבר לא יזיק לחולה.

הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"א סימן תת"ע) נשאל אודות חולה סרטן שסובל בקיבה ולא יודע על מחלתו, ומבקש מהרופא שישבע לו שאין זה סרטן, וכתב:

"רופאי זמנינו נחלקו במידה שצריכים להסתיר מחלת סרטן מחולה, ואני נוכחתי בעצמי במקרים דמשנודע לחולה שהוא במחלת סרטן מאז והלאה הורע מצבו, ולדוגמא בקרוב משפחה אחד הודיעו לו שמחלתו אנושה דהיינו סרטן, והוא השיב שמאמין בישועת ה', אבל מאז ירדה מצבו פלאים שלא נשאר אצלו כח לסבול היסורים, כיון שיודע שבלאו הכי זהו כבר הסוף, ומיום ליום הורע מאד מצבו, וכן אני יודע עוד הרבה מקרים כאלו. (וגיסי המופלג הרה"ח רבי יצחק שכטר ז"ל עסק הרבה בסיוע לחולים, וגם הוא פעל נגד הרופאים שמגלים המחלה לחולה שזהו

בבחינת פיקוח נפש וכהנ"ל, ויש היום חילוקי דיעות בין הרופאים, ונראה שבהתחלה עד שהמצב גרוע בודאי המגלה שופך דמו בחנם).

ומטעם זה אני מצדד שלהסתיר הענין הוא בגדר פיקוח נפש, ומותר לרופא ליטעב לחזק אצל החולה ההרגשה שאין לו מחלה ממארת, אבל היות שיש מצדדים להיפך קשה לי לסמוך על דעתי עד להתיר ל"ת שבתורה ובפרט בשבועה החמורה.

לפיכך עצתי לרופא שיאמר לחולה שלא נשבע לעולם אף על האמת, רק מוכן להצהיר בהן צדק (שע"ז אין איסור לאו דשבועה) שאין לו סרטן ובזה יצא ידי חובתו, ומיהו לפעמים יש בזה פיקוח נפש עד שמותר אפילו לעבור שבועה וצריך שאלת חכם. ואם החולה משביע את הרופא לומר את האמת, לא ישבע לשקר, אלא אם ברור לרופא שבלא שבועתו יגיע החולה לידי סכנת נפשות".¹

גילוי חלקי בהתאם לאדם ולנסיבות

פרופסור שמעון גליק (מובא בקובץ אסיא ג' עמ' 336-340) ופרופסור אברהם ס. אברהם (בספרו ההלכתי נשמת אברהם, חיו"ד ס"י שלח סק"ג), אשר שניהם רופאים שומרי תומ"צ בכירים בדקו את הנושא לעומק והעלו שלפי הנתונים כיום ייתכן בהרבה מקרים שדווקא ידיעת האמת תועיל לחולה והסתרתה היא שתזיק לו, ולכן כתב פרופ' אברהם להבדיל בין כמה סוגי חולים.

¹ ביחס לשיקול של אמירת אמת כערך עצמי. האמת היא ערך חשוב מאוד, המתאר את אחת מתכונות הקב"ה, ואת תורת ה' ומצוותיו. על מה שנאמר בתורה (משפטים כ"ג ז') "מדבר שקר תרחק", מצינו שלש שיטות. בספר יראים (ח"א רל"ה) כתב שלא הזהירה התורה להתרחק משקר אלא כשיכול השקר להביא נזק לחברו, אבל שקר שאינו מביא לידי רעה, לא הזהירה תורה עליו. הגרי"פ פערלא בהערותיו על הרס"ג (עשה ר"ב) חידש (על פי דברי האבן עזרא על הפסוק "מדבר שקר תרחק") שאין איסור לומר שקר אלא לדיינים ולעדים, ושאר דברי שקר אינם אסורים אלא שזו מידה מגונה בלבד (עיין גם בגמרא בשבועות דף ל).

מאידך בספר חרדים, (מובא בתועפות ראם על ס' יראים, שם סק"א) כתב שיש מצות עשה לדבר אמת, אפילו בדברים סתם, ואסור לשקר אפילו כשאינו מזיק לאיש. ובחזון איש כתב (אמונה ובטחון, פ"ד אות י"ג), שאיסור שקר הוא גם כשאינו משמש לאונאה, אלא אף בסיפור דברים בעלמא. ובס' היראה לרבינו יונה כתב "ומאד היזהר שלא לשקר, אפילו בדבר הבאי, כי חילול השם יש בדבר, ואף לא להשתכר בשקר". ובשערי תשובה, (שער ג' אות קפ"ו) כתב, שאסור לשקר אפילו בדברים שאין הפסד. ובשו"ת אגרות משה (חחו"מ ח"ב ס' ל') הוכיח שיש איסור לשקר גם כשאין בזה נזק לאיש, והתירו רק כשביטולה של תורה הוא קיומה.

אכן, על פי ההלכה אין אמירת האמת ערך מוסרי מוחלט, ולכן בתנאים מסוימים של התנגשות וסתירה בין ערך האמת לערכים אחרים (כגון חיי אדם, שלום וכד'), מותר לסטות מן האמת.

מותר ואף מצוה לשנות מפני השלום כמובא במסכת יבמות (דף נ' ע"ב): "וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון, מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'. ר' נתן אומר, מצוה, שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני וגו'. דבי רבי ישמעאל תנא, גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב "ואדוני זקן" ואח"כ כתיב "ואני זקנתי".

כמו כן מצינו דוגמאות אחרות שהתירו לשנות מן האמת, כגון "למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתבדה ותאחז" (ברכות דף ד' ע"א), ולצורך פיקוח נפש מותר לחתום על דבר שהוא שקר (כתובות דף י"ט ע"א).

א. אלו שיש סיכויים לרפא את מחלתם, וההערכה היא שגילוי האמת מסייע להם להתמודד טוב יותר עם מצבם ולשתף פעולה בדרכי הריפוי, יש לגלות להם האמת, ויש לגלות קודם לבני משפחת החולה הקרובים, ואחר כך, עמם ובידיעתם, לגלות לחולה את מצבו, תוך עידוד והפחת תקווה.

ב. אלו שמצבם הוא סופני, ואין מקום לטיפול במחלה עצמה פרט לשיכוך כאבים, אין לגלות לחולה אלא רק למשפחתו הקרובה.

ג. אלו שאין הרפואה המודרנית יכולה להציע להם טיפול כלשהו, אלא שיש לחוש שימותו פתאום בכל רגע, להם יש לומר להתוודות. ומכל מקום לא נוהגים כן היום.

לסיכום העניין כתב הרב י. שפרן (אסיא, חוב' מב-מג, תשמ"ז, עמ' 16-23) (ונצטט את סיכום דבריו מהאנציקלופדיה הלכתית רפואית בערך גילוי מידע לחולה): שמכיוון שלפי ההלכה הבעיה אם לומר האמת או לא תלויה בשאלה מה טוב לחולה, הרי שאי אפשר לומר דבר מוחלט ומוגדר, אלא יש לשקול כל מקרה לגופו, מה טוב לאותו חולה, ומכל מקום אסור להוכיח את החולה שמחלתו וייסוריו הם עונש על חטאיו, ולא יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב.

יש לציין, שמרבית התשובות שדנו ישירות בשאלת מסירת המידע לחולה ניתנו מתוך הבנת המשיבים שגילוי המידע יזיק לחולה, ויחמיר את מצבו של החולה מחמת עגמת נפש, חרדה ופחד. אכן, מבחינת שיקולים הלכתיים עצמיים אין כל הוכחה לשיטה זו, ומבחינת המציאות יש לשקול בכל מקרה לגופו, ובכל מקום ותקופה, האם אמנם המידע מזיק, או שמא דווקא המידע מועיל. ואמנם, לפי סקרים ועבודות חדשים יתכן שאין הדבר כן, והמגמה כיום היא להעריך מראש את החולה המסוים שלפנינו, ולהחליט למי לספר יותר ולמי פחות, איך לספר לו וכיו"ב, כל זה באופן אינדיבידואלי לפי מצבו הרגשי, השכלי, והתרבותי של החולה. לפיכך, אין לקבוע כללים עקרוניים, כגון תמיד לספר הכל (כפי המגמה המתפתחת בארה"ב מסיבות שלהם), או אף פעם לא לספר לאף חולה (כפי שעולה מכמה תשובות), אלא יש להתאים את האמירה לכל חולה וחולה, לפי שיקול דעת, ניסיון, התייעצות, כשטובת החולה האינדיבידואלי לנגד עינינו, וכעין מה שנפסק ביחס לדיין, שמה שאמרו שהדיין צריך לדון דין אמת לאמיתו, היינו שידון לפי המקום ולפי הזמן בעניין שיהא לאמיתו, וכשאינו עושה כן אף שהוא דין אמת אינו לאמיתו.

וכך לכאורה מתבאר ההבדל בין מעשה חזקיה וישעיה, שהקב"ה העריך שהגילוי יהיה לטובתו, כפי שאמנם קרה, שחזקיה התפלל וחזר בתשובה והאריכו לו ימים, לעומת המצב של אלישע ובן-הדד, שההערכה הייתה שהגילוי יזיק לו, ולכן נאמר לנביא לשקר לו. ייתכן שיש לקבוע את גישת ההלכה לבעיה זו בהתאם לזמן ולמקום,

ואם בזמן מסוים יש יותר ציפייה ונכונות לדעת את האמת, הרי שמסירתה תעזור לחולה, ולהיפך בזמן ובמקום שיש חרדה גדולה יותר מפני האמת אין למסור אותה. ובכל מקרה יש לדון לגופו ביחס לכל חולה אינדיבידואלי. כמו כן אף שלעתים יש צורך ליידע את החולה שמצבו קשה, אך לעולם אין לייאש את החולה ולומר שמצבו חסר תקווה. דבר זה הוכח באופן מדעי, בכך שדכאון וחוסר תקווה מפחיתים את יכולתו הפיזיולוגית של החולה להגיב בצורה טובה מבחינה חיסונית".

שני סיפורים מזמננו משקפים גישה זו לבדוק בכל מקום לפי העניין, וכמו שמסקר זאת בזווית הלכתית הגר"י זילברשטיין (קובץ עטרת שלמה עמ' ק"ח): כשנפטר ראש ישיבת סלבודקא הגאון ר' אייזיק שר זצ"ל, העלימו את פטירתו מהרבנית שהייתה אז חולה, וכתבו על פתח הבית "נא להיזהר בדברים עם הרבנית כי אינה יודעת על פטירת בעלה" והמשפחה שמרה על הסוד עד יום פטירתה כשנפגשה עמו בגן עדן. המעשה השני התפרסם ברבים על עמוד ההוראה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שהודיע לחמותו על פטירת בתה – אשתו ע"ה, למרות שחמותו הייתה מופלגת בשנים וכולם חששו לבריאותה, באם יודיעו לה על פטירת בתה. תגובת מרן זצ"ל הייתה: "השי"ת נותן כח לקבל גזרותיו, והוא אבי החיים ואדון הכל, כשהוא נוטל נשמה מהעולם, נותן הוא כח לסבול את גזירתו". גישה זו הייתה ע"פ חששו שהדבר יודע לה בצורה לא מבוקרת, ובין כך תיוודע על האסון.

בשיחה עם ד"ר ר' מייקל זלבסקי, שמענו על שאלה שהפנה למרן הגר"י אלישיב זצ"ל, ועסקה בחולה מבוגר מאד, שחלה בסרטן. לאור מצבו הרפואי הכללי דעת הרופאים הייתה כי אין אפשרות לטפל בו באמצעות כימותרפיה. השאלה הייתה האם על הרופא מוטלת חובה לספר לקשיש כי הוא חולה בסרטן? תשובת הרב אלישיב הייתה כי מאחר ויש חשש משמעותי שהידיעה תגרום לו לצער רב ותרע את מצב רוחו – אין חובה לספר לו על כך. אך כאמור – כל מקרה לגופו; בשאלה אחרת שהפנה ד"ר זלבסקי לנשיא בית מדרשנו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א, ועסקה בחולה שהיה לו עבר דיכאוני, אך עבורו היה טיפול שיכול להציל את חייו – הורה הרב וייס כי אין לנסות ולהערים על החולה ולהסתיר ממנו את מצבו, ויש לספר לו על כך למרות ההשלכות הנפשיות האפשריות.

